

Теорије европских интеграција некад и сад

Жаклина Новичић

<https://orcid.org/0000-0003-2808-259X>

Од најранијих дана европске интеграције она се (само)идентификује као *мировни пројекат* за решавање сукоба између смртно зарађених држава европског континента. Споменимо декларацију бившег француског министра спољних послова Роберта Шумана из 1950. године, чији се *пацифистички дух* постојано преноси и поштује до данашњих дана. Последњи савремени теоријски крик упућује нас, међутим, на разматрање *белицистичких* основа европских интеграција, а контекст је рат у Украјини. Данас чујемо да спољна вољна претња, у овом случају у виду „руског империјализма“, представља неопходан услов даље изградње европске државе (*state-building*), односно федералне централизације. Како су теоријска објашњења европске интеграције превалила пут *од пацифизма до белицизма*, шта у том процесу јесте ново, а шта није и зашто, предмет је даље, веома сажете, метатеоријске елаборације.

У формативним годинама европских заједница *федерализам* је био доминантна перспектива и то више као нормативни приступ него као заокружена теорија. Заједница (ЕЕЗ, касније ЕЗ и ЕУ) третирана је као наднационална организација у настајању, заснован такође на Кантовском или либералном троуглу (међузависност, демократија, институције) као регионалном облику развоја на путу ка светској федерацији. Федерализам је данас далеко развијенији као аналитички приступ фокусиран на важне категорије „федерално – конфедерално“ које указују на односе моћи између централних институција ЕУ и држава чланица. Али, у међувремену, афирмисали су се конкурентни теоријски приступи, док је сам концепт федерације једно време био и скоро забрањен у европском дискурсу, како се 2013. године пожалио Жозе Барозо, тадашњи председник Европске комисије.

Полазећи од сазнања да федералистичка перспектива наилази на непремостиву перспективу у суверенитету држава, *(нео)функционалисти* су уоквирили нови приступ који је такође усмерен на побијање суверенитета, али свестан да се он не може „демонтирати помоћу формуле, него само помоћу функције, одбацавањем функција држава и удруживањем ауторитета у њима” (Mitrany 1965). Неофункционалисти су схватили да ће се секторска интеграција постепено преливати у политичку захваљујући ненамераваним последицама интеграције која, кад се једном покрене, постаје самопојачавајућа. За утеху је заговорницима државног суверенитета остао тзв. *међувладин приступ* европским интеграцијама, познат и под незграпним називом „интерговернментализам”, који истрајава у посматрању ЕУ као једног вида међународне организације, у којој дубока и екстензивна сарадња представља производ првенствено економских интереса држава учесница и њихове релативне преговарачке моћи у односима са ЕУ (Moravcsik 1998). Будући да су дуго занемаривали, свесно или несвесно, суштинске елементе државности ЕУ, практичари овог приступа развили су нови вокабулар за стварност процеса интеграције у виду „управљања на више нивоа” или „новог институционализма” којим би, ипак, обухватили ову суштински хибридную државолику структуру. Право вета држава чланица ЕУ, чији обим се временом све више сужавао, последње је уточиште оправдања међувладиног приступа европским интеграцијама.

Надгорњавање описаних теоријских приступа увело је студије европских интеграција у *постнотолошку фазу*, како се у литератури назива период од деведесетих година прошлог века. Студије ЕУ више су биле заокупљене објашњењем процеса и исхода, креирања политике у оквиру специфичних проблемских области, а мање или нимало категоризацијом саме ЕУ и „природом те звери” (Risse-Kappen 1996). Све је више нестајала граница између „унутрашње” и „спољне” сфере у ЕУ, све је више суверенитет постајао ирелевантан, а сама ЕУ описује се као јединствена политичка заједница (*sui generis*), или чак ништа мање него *прва истински постмодерна међународна политичка форма* (Ruggie 1993).

Описана ситуација мења се са кризама које сукцесивно потресају ЕУ, од кризе еврозоне, преко мигрантске и здравствене кризе, до Брежита и руско-украјинског сукоба. Ванредне ситуације обично поново изнедре пропитивање титулара суверенитета јер људи желе да знају ко је тачно одговоран када настане проблем. Све су гласније и бројније државе чланице које истичу захтев за суверенитетом, али право на врховну власт, иронично, сада отворено испоставља и други ниво управљања – онај у

Бриселу, чији представници експлицитно говоре о суверенитету ЕУ, њеном уставном идентитету, или геополитичкој Комисији, итд. То даље шири истраживачку агенду студија европске интеграције у више праваца.

Један правац теоријских објашњење оживљава *белицистичке теорије* изградње државе из традиционалних политичких наука, према којима је безбедносна претња била један од најмоћнијих фактора мобилизације изградње државе у европској историји (Genschel, 2022). Савремене расправе фокусирају се око питања да ли безбедносна претња „руског империјализма“, како се то обично саопштава, принуђује ЕУ на развој властите одбрамбене способности, односно на развој државних функција које би гарантовале безбедност државама чланицама.

У последњем описаном кораку теоријског развоја препознају се, међутим, увиди *реалистичких* теорија међународних односа, које су пре свих истакле значај спољне безбедносне претње за европско уједињење. Многи реалисти су саму европску интеграцију видели као одговор на посебну конфигурацију моћи у Европи након Другог светског рата (уп. Rosato 2010). Други су у периоду после Хладног рата предвиђали можда чак и нестанак ЕУ услед нестанка безбедносне претње (уп. Mearsheimer 1990).

Нема сумње да је појава безбедносне претње у окружењу ЕУ подстакла ефекат „окупљања око заставе“ (*round the flag syndrome*). За ову прилику, међутим, остављамо отвореним питање да ли ће то бити најмоћнији фактор федералистичке мобилизације за државотворну изградњу ЕУ. С тим у вези, један од даљих праваца размишљања могао би да генерално доведе у питање и епистемологију претходних размишљања, и саму перцепцију претње, као и да у расправу уведе улогу *идеја* (с тим увези и норми и идентитета). Директно питање би било да ли дата објашњења заиста објашњавају „реалност“ или је заправо *конституишу*. Супротно *рационализму* белицизма, *рефлексивни* осврт на одговор ЕУ на рат у Украјини могао би да упути размишљање и ка питању да ли се „руска претња“ Европи заправо користи за обезбеђење легитимитета даље централизације и федерализације ЕУ.

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2024. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2024. године.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Genschel, Philipp. 2022. "Bellicist integration? The war in Ukraine, the European Union and core state powers." *Journal of European Public Policy* 29 (12): 1885–1900.
- Mearsheimer, John J. 1990. "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War." *International Security* 15 (1): 5–56.
- Mitrany, David. 1965. "The prospect of integration: federal or functional." *Journal of Common Market Studies* 4 (2): 119–149.
- Moravcsik, Andrew. 1998. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL.
- Risse-Kappen, Thomas. 1996. "Exploring the nature of the beast: international relations theory and comparative policy analysis meet the European Union." *Journal of Common Market Studies* 34 (1): 53–80.
- Rosato, Sebastian. 2010. *Europe United: Power Politics and the Making of the European Community*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Ruggie, John Gerard. 1993. "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations." *International Organization* 47 (1): 139–174.